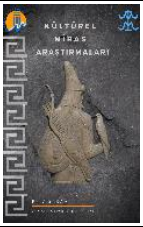
Kültürel Miras Araştırmaları
https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira
e-ISSN 2687-6094

Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Temsili Bağlamında Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu Sergisi Örneği

Bahadır Uçan*[1]

[1]*Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim ve Tasarımı Bölümü, İstanbul, Türkiye*

Anahtar Kelimeler
Somut Olmayan Kültürel Miras,
Türk Müzik Kültürü,
Dijital Uygulamalar.

ÖZ

Somut olmayan kültürel miras, toplumların kültür varlıklarına dair mimari eserlerinin dışında kalan tüm kültür varlıklarını içeren geniş bir yelpazeyi tanımlamak için kullanılabilir. Somut olmayan kültürel miras kavramı kapsayıcı bir içeriğe erişmektedir. Müzik ise kültürel mirasın önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, somut olmayan kültürel mirasın temsili noktasında Türk müzik kültürü ve değerleri üzerinden konumlanan Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu sergisi ele alınmıştır. Türk müziğinin tarihsel yolculuğunu yansıtan sergi gerek ekran uygulamaları gerekse QR kod üzerinden erişilebilir video-animasyon örnekleri ile birlikte sanatın ve kültürün dijital alanlar ile buluşturulması meselesi üzerinden incelenmiştir.

Representation of Intangible Cultural Heritage Values: Ataturk Cultural Center Music Platform Exhibition Sample

Keywords
Intangible Cultural Heritage,
Turkish Music Culture,
Digital Applications.

ABSTRACT

Intangible cultural heritage can be used to describe a wide range of cultural assets, including all cultural assets other than the architectural works of societies. Therefore, the concept of intangible cultural heritage reaches an inclusive content. Music stands out as an important part of cultural heritage. In this research, Ataturk Cultural Center Music Platform exhibition that is centered on Turkish music culture and values with the perspective on representation of intangible cultural heritage is discussed. The exhibition, which reflects the historical journey of Turkish music, has been examined through the issue of bringing art and culture together with digital spaces, with both screen applications and video-animation examples accessible via QR code.

* **Sorumlu Yazar / Corresponding Author**
*(bucan@yildiz.edu.tr) ORCID ID 0000-0003-4062-0469

Kaynak Göster (APA) / Cite this;
Uçan B (2022). Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Temsili Bağlamında Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu Sergisi Örneği. Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi, 3(1), 26-30.

1. GİRİŞ

Somut olmayan kültürel miras terimi, yeni bir disiplinin ismi değildir. Mevcut bir disipline yeni isim olarak da önerilmemiştir. Bu nedenle halk biliminin yeni adının somut olmayan kültürel miras olduğunu düşünmek doğru değildir. Somut olmayan kültürel miras terimi, UNESCO'nun kültürel mirasın korunması ile ilgili çalışmalarından doğmuş ve yaygınlık kazanmıştır (Oğuz, 2013).

Somut olmayan kültürel miras bir üst şemsiye olarak düşünüldüğünde toplumların kalıcı eser olarak bıraktıkları hamam, cami, kilise, sur yapıları, vb. örneklerin dışında kalan her türlü kültürel unsuru kapsayabilmektedir. Masal, destan, hikâye gibi sözlü geleneklerin ve bu geleneklerin temsilcileri (örn: Nasrettin Hoca fıkraları, Keloğlan masalları) somut olmayan kültürel miras olarak değerlendirilmektedir. Birçok sanat dalı ve ürünü kapsayan somut olmayan kültürel miras değerlerinde müzik de önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Toplumdan topluma benzeşen ve başkalaşan müzik, somut olmayan kültürel mirasın en önemli unsurlarından olmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras olarak müzik ve icracılar, çalgılar ve bunlar üzerinden kurgulanan kültür değerleri insanlığın yaratıcı ve iyileştirici yönünü göstermektedir. Sanat, insanlığın üretken biçimde çatışma ikliminden uzaklaşarak bir arada yaşamasının yegâne yolu olmaktadır.

Dijital dönüşüm süreçlerinin yaşandığı günümüz dünyasında sanatı, müziği bu araçlarla buluşturmak ve izleyiciye sunmak noktasında Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu örneği incelenmiş ve örnek üzerinden somut olmayan kültürel miras unsurlarının dijital araçlarla buluşturulması temelinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1.1. Müzik ve Somut Olmayan Kültürel Miras İlişkisi

Müzik, bir anlatım dili olarak düşünüldüğünde tercümesi olmayan bir karakteristiğe sahip olduğu söylenebilir. Müziği oluşturan notalar, sözcük gibi konumlandırılamamakta ve bu durum müziği bir anlatım dili olarak biricik kılmaktadır. Müzik hem yerel hem evrenseldir. Her toplumun kültüründe çeşitliliğe uğramış olması sebebiyle kültürel miras kavramı ile yakın ilişkilidir (Soysal vd., 2005; Çuhadar, 2016).

Somut olmayan kültürel merkezli yaklaşıldığında müzik çok önemli bir konumda bulunmaktadır. Müzik yalnızca işitsel unsurlar ile dünya kültür evrenine hizmet etmekle kalmamaktadır. Müzik oluşturduğu kültür nesneleri, müzik aletleri tasarımları, müzisyenler ve icracılar ile birlikte geniş bir somut olmayan kültürel miras değerine işaret etmektedir. Müziğin yarattığı bu kültür evreni yerel değerler üzerinden yükselen bir evrenselliğin ürünüdür. Farklı coğrafyaların birbirleriyle olan etkileşimleriyle biçim ve içerik değiştiren müzik ve müzik kültürü, sürekli kendini yenileyen bir kültür varlığı olarak benzersizdir.

1.2. Türk Müziği Tarihi

Türk Müziği tarihi dönemleri çoğunlukla konularına ve medeniyet tarihine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalarda çoğunlukla iki kaynaktan yararlanıldığı görülmektedir: Yılmaz Öztuna ve M. Nazmi Özalp. Bu iki önemli tarih araştırmacısı çalışmalarında yüzyıllara göre sınıflandırma yapmak yoluna gitmişlerdir. Yüzyıllara göre anlatım tarih araştırmacılarının kronolojiyi temel alıp faydalandıkları bir yöntemdir.

Sınıflandırma ile ilgili akademik çalışmalardan biri Şirin Karadeniz'in (2007) yüksek lisans tezidir. Karadeniz, tezinde Türk müziği sınıflandırmasını "Avrupa müziği dönemlerinde karşılaşılan adlandırmaları kullananlar", "besteci isimlerine göre", "yüzyıllara göre", "tarihsel olaylara göre", "medeniyetler tarihine göre" ve "diğer yaklaşımlar" başlıkları altında değerlendirmiştir (Karadeniz, 2007; Uslu, 2015). Türk müziği tarihi üzerine yayınlar ele alındığında iki temel başlık üzerine gidildiği söylenebilir: 1. Müzik kaynaklı (Besteciler, Klasik vs.), 2. Tarihsel süreç (Uygarlıklar, Yüzyıllar) (Uslu, 2015).

Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu sergisinde Türk Müziğinin gelişimsel süreçlerinin ele alındığı ve bu doğrultuda bir sınıflandırmaya gidildiği görülmektedir.

1.3. Türk Çalgıları Tasarımı

Türkiye'de çalgı yapımın başlangıç tarihini, eğer antik uygarlıkları da düşünürsek, kesin bir başlangıç tarihi vermek mümkün görünmemektedir. Osmanlı tarihinde "saztıraşan" kelimesi, hem sazlıkları kesen, hem de saz yapımcısı anlamında kullanılmıştır (Işık & Uslu, 2012).

Türkiye'de çalgı yapım süreci 1936 yılında Ankara Devlet Konservatuarında bir çalgı yapım atölyesinin kurulması ve Almanya'dan Heinz Schafrat adında bir uzmanın burada göreve başlamasıyla akademik bir hüviyet kazanmıştır. Heinz Schafrat II. Dünya savaşının çıkmasıyla, 1939 yılında ülkesine dönmüştür (Açın, 1976; Kalender, 2001; Özkazanç, 2005).

Heinz Schafrat ile çalışan ve asistanlığını yapan Necati Orbay, Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü'nde akort ve onarım öğretmeni, Abdullah Arseven konservatuar ve operada çalgı yapım uzmanı olmuş, Mithat Arman (1910- 1987) ise çalgı yapım atölyesinin sorumluluğunu üstlenmiştir (Işık & Uslu, 2012).

Türk çalgıları, Uygurlardan bugüne farklı süreçlerden geçmiş, tasarım ve kullanım alanları olarak çeşitlilik göstermiş ve başka toplumların çalgı tasarımlarını etkilemiştir. Türk çalgılarının modern anlamda bir atölye/eğitim yapısında ürüne dönüştüğü süreçler ise 20. yüzyıla tekabül etmektedir.

Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu sergisi bünyesinde Türk çalgıları fiziksel olarak görülebilmektedir. Bunun ötesinde QR kodlar üzerinden çalgıların etkileşimli videolarına, çalgı seslerine, Türkçe ve İngilizce metin seslendirmelerine ulaşılabilmektedir. Etkileşimli video içerikleriyle çalgılar 360 derece görüntülenebilmekte ve izleyici dilediği açıda çalgı detaylarını izleyebilmektedir.

2. ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ MÜZİK PLATFORMU

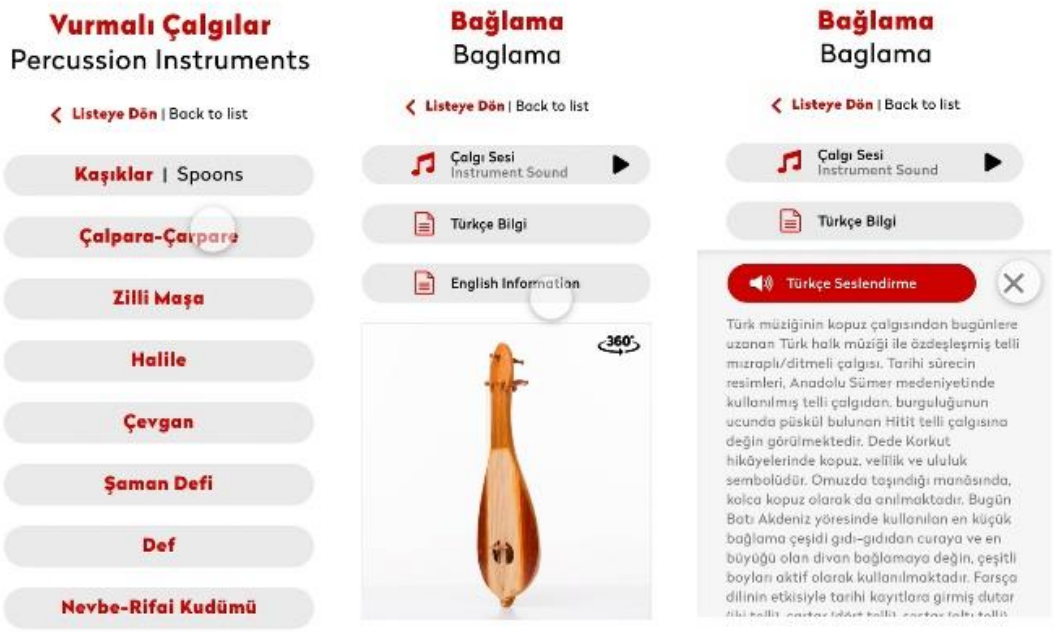
29 Ekim 2021'de açılışı yapılan Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu sergisi, üç temel başlık üzerine kurgulanmıştır: Türk Çalgıları, Ustalara Saygı ve Bizdeki Dünya, Dünyadaki Biz (URL-1).

Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu, somut olmayan kültürel miras varlıklılarının korunması, tanıtımı ve sunumu noktasında klasik sergileme yönetmeleriyle birlikte dijital öğeleri yer veren ve geniş bir perspektif sunan bir sergi niteliği taşımaktadır.

Giriş katındaki "Bizdeki Dünya, Dünyadaki Biz" içeriğinde grafik tasarım öğeleri üzerinden konumlandırılan bir anlatım mevcuttur. Anadolu'daki ilk müzik yarışmasından, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türk müziğindeki gelişmelere dek uzanan bir tarih yolculuğu sunmaktadır. Sergi içerisindeki QR kod ile erişilen dijital uygulamalarda ise, anlatıma eşlik eden video-animasyonlara erişilmektedir (Rona, 2021).

Başlıklar üzerinden dönemlere ayrılmış içeriklerde ise her temel başlığa ait bir ekran yerleştirme örneği görülmektedir. Somut olmayan kültürel miras değerlerini izleyiciye aktarmak bağlamında çeşitli ve renkli bir müze ve müze içi deneyimi sunulmaktadır.

Serginin "Ustalara Saygı" bölümünde Türk müzik hayatında yer edinmiş ustalar üzerinden bir seçime gidilmiştir.

Şekil 1. Türk çalgılarından bağlama ve örnek QR kod uygulaması (Rona, 2021).

"Türk Çalgıları" bölümünde Türk müzik tarihinin süreçleri üzerinden bir seçki örneği sunulmuştur. Çalgılar, fiziksel olarak görülebilmekle birlikte QR kod üzerinden etkileşimli videolara ulaşılmaktadır (Şekil 1).

2.1. Bizdeki Dünya, Dünyadaki Biz

Müzik, kültürlerarası etkileşimin en somut unsurları arasındadır. Ülkelerin müzik kültürlerini, bulundukları coğrafya ya da yaşadıkları tarihsel ve toplumsal yapı kadar komşu ülkelerle kurdukları yakınlıklar da etkilemektedir.

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştiği bir konumda yer alan Türkiye'nin, sosyal, kültürel ya da siyasal sebeplerle başka ülkelerle kurduğu ilişkiler, tarih boyunca Türk müzik kültürünü etkilemiştir.

Türkiye'nin müzik mirasında; Anadolu, Asya ve Akdeniz kültürlerinin yanı sıra Türk ve İslâm kimliklerinin, ayrıca Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Avrupa ile kurulan ilişkilerin de önemli rolü vardır. Bu etkileşimin izleri, Türkiye'ye komşu olan ülkelerin müzik kültürlerinde de görülmektedir. Asya, Akdeniz ve Avrupa kültürleri de Türk müziğinden etkilenmiş, bu birlikteliklerden yeni çalgılar ve eserler üretilmiştir (URL-1; Rona, 2021).

Şekil 2. "Bizdeki Dünya, Dünyadaki Biz", Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu sergisi (URL-1).

"Bizdeki Dünya, Dünyadaki Biz" bölümünde video-animasyonlarla ve ekran videolarıyla bu birliktelik yansıtılmaya çalışılmıştır. Türklerin müzik tarihi yolculuğundaki önemli adımlar, izleyiciye aktarılmak istenmiştir (Şekil 2). İlk müzik yarışmasının Anadolu'da düzenlendiğine dair mitolojik anlatılar, Anadolu uygarlıklarının geliştirdiği nota sistemleri bu bölümde destekleyici QR kod uygulamalarıyla birlikte sunulmuştur.

2.2. Ustalara Saygı

Toplumsal hafızanın önemli bir figürü olan sanatçı, eserleriyle bu kültürü hem temsil eder hem de şekillendirir. Sanatçılar ve onların üretimleri, bir zaman kapsülü işlevi görmenin yanı sıra gelecek nesiller için de önemli referans noktaları oluşturur. "Ustalara Saygı" köşesinde, Türkiye'de uzun bir geçmişi olan Klasik Türk Müziği, Türk Halk Müziği ve Klasik Batı Müziği gelenekleri içerisinde üreterek dünyaya açılmış veya bu müzik türlerinin kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamış sanatçılara yer verilmektedir.

"Ustalara Saygı" köşesinde, değerli sanatçılarımız Ahmed Adnan Saygun, Alâeddin Yavaşca, Âşık Veysel, Leyla Gencer, Münir Nureddin Selçuk ve Şerif Muhiddin Targan'a ait özel eşyalar sergilenmektedir (URL-1, 2022; Rona, 2021).

2.3. Türk Çalgıları

Türk müzik kültürü, tarih boyunca geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Türklerin farklı kültürlerle etkileşimleri sonucunda pek çok koldan beslenmiştir. Türklerin kullandığı, ilk izleri Orta Asya'da görülen çalgılar, tarihsel süreç boyunca bu etkileşimlerle malzeme ve biçim gibi yapısal değişimlere uğramıştır. Türk topluluklarının kullandıkları çalgıların gelişiminde yerleşik yaşama geçtikleri Anadolu ve Trakya toprakları da önemli bir rol oynamıştır (Rona, 2021).

Şekil 3. "Türk Çalgıları" , Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu sergisi (URL-1).

Yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerin müzik kültürlerinin kaynaştığı bu topraklar, Türk çalgılarının gelişimine katkı sağlamıştır. Uygurların dutarı, Özbeklerin nayı, Kırgızların kumuzu, Kazakların dombrası, Azerilerin Âşık sazı, Anadolu'nun bağlaması; Orta Asya'daki kopuzdan Balkanlardaki kobzaya değin çalgılar, hep bir kökün uzantıları ve kültürlerin ortak tınıları olarak karşımıza çıkmaktadır. "Türk Çalgıları" sergisi bu çalgılarla birlikte Türk halk ve makam müziği geleneği içerisinde doğmuş olan çalgıları bu bölümde sergilenmektedir (URL-1; Rona, 2021).

"Türk Çalgıları" bölümünde sergi için seçilmiş özel çalgı koleksiyonu fiziksel olarak görülebildiği gibi QR kodlar üzerinden çalgıların 360 derece videolarına, çalgılarının stüdyo ortamındaki ses kayıtlarına ve bu çalgılar hakkındaki tarihi bilgilere Türkçe ve İngilizce olarak ulaşmak mümkündür (Şekil 1, Şekil 3).

3. SONUÇLAR

Somut olmayan kültürel miras unsurlarından olan müzik ve müziğin oluşturduğu kültür değerleri yeni nesillere aktarıldığında anlam bulur. Dijital araçlara ilgisi yüksek olan çocuklar ve gençler için yeni müzecilik ve sergi deneyimleri sunmak mühimdir.

Müzik, somut olmayan kültürel miras değeri olarak ele alındığında yereli ve evrenseli birlikte temsil eden bir anlatım diline sahiptir. Bu anlatım dilinin ve ürettiği tüm kültür değerlerinin gelecek nesillere aktarımı gerekmektedir.

İnsanlığın müzik ile kurduğu ilişkinin Türk müziği tarihi, Türk müzisyenleri ve çalgıları üzerinden sunumu noktasında Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu birinci sergisi önemli bir rol üstlenmiştir. Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu birinci sergisi, doğrudan gözlemlenebilir tasarım öğelerinin yanı sıra izleyicilerin etkileşimli içeriklerle (Bkz. Şekil 1, Şekil 3) bağlantı kurabileceği unsurlar içermektedir. İzleyici, fiziksel olarak tasarımını gördüğü çalgıların Türkçe ve İngilizce metinlerini dinleyebilmekte, çalgıların 360 derece videolarına etkileşimli şekilde erişebilmekte ve her çalgıyı dinleyebilmektedir. Bölümler üzerinden tanımlanan "dinleme listeleri" ile de serginin "Bizdeki Dünya, Dünyadaki Biz" katında Anadolu, Asya, Osmanlı ve Cumhuriyet gibi başlıklara ayrılmış öğelere ait dinleti içeriklerine ulaşabilmektedir.

"Ustalara Saygı" bölümünde Ahmed Adnan Saygun, Alâeddin Yavaşca, Âşık Veysel, Leyla Gencer, Münir Nureddin Selçuk ve Şerif Muhiddin Targan'a ait bireysel nesneler ve bunun üzerine kurgulanan grafik tasarımı yaklaşımı görülebilmektedir. Her sanatçının ayrı bölümü olmakta ve yine bu bölümlerde de QR kod üzerinden erişilir Türkçe ve İngilizce metinler, sanatçı özgeçmişlerine ait seslendirmelere ulaşılmaktadır.

Türk müziğine ait değerlerimizin tarihsel serüvenimizle ilişkilendirilerek paylaşıldığı Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu birinci sergisi bu bağlamda değer kazanmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras değerlerimizin aktarımında yeni, heyecan verici, günümüz dijital gereklerine uygun etkinlikler düzenlemek gerekmektedir.

Bilgilendirme/Teşekkür

Atatürk Kültür Merkezi Müzik Platformu proje koordinatörü Prof. Dr. Turan Sağer'e destekleri ve katkıları için teşekkür ederim.

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada tüm katkı yazara aittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Açın, C. (1976). Türkiye'de musiki âletleri yapımcılığı ve musiki âletlerimiz, II. Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul, 59.

Çuhadar, H. (2016). Müzik ve Müzik Eğitimi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 25, Sayı 1, 217-230.

Işık, S. T. & Uslu, R. (2012). Türk Müziğinde Ağaç ve Çalgı Yapım Bibliyografyası. *ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi,* 4 (2-2), 24-27.

Kalender, N. (2001). Çalgı Yapım, Bakım ve Onarımı, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 163.

Karadeniz, Ş. (2007). Türk Müziğinde Dönem Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Oğuz, M. Ö. (2013). Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. *Milli Folklor*, 100, 5-6.

Özkazanç, R. O. (2005). Müzik Aletleri Yapımında Kullanılan Yerli Ağaç Türlerimizin Yayılışı, Teknolojik ve Akustik Özellikleri Üzerine Araştırmalar, Tübitak, Bartın, 20- 21.

Rona, B. (2021). Bizde dünya, dünyada biz = The world in us, us in the world/Bertan Rona, Ayhan Sarı; Çev. İsmail Erim Gülaçtı, Fotoğ. İsmail Coşkun.- Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021, s. 145.

Soysal, A. Ş., Yalçın, K. & Karakaş, S. (2005). Temporal Lobun Sesi: Müzik, *Yeni Symposium*, 43 (3), 107-113.

Uslu, R. (2015). Türk Müziği Tarihinde Yeni Bir Dönemlendirme Önerisi. *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi,* 2 (1), 91-94.

İnternet Kaynakları

URL-1: AKM Müzik Platformu (2022). https://akmistanbul.gov.tr/tr/muzik-platformu, (Erişim tarihi: 18.01.2022).

© Author(s) 2022.
This work is distributed under https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/